

DİN KÜLTÜRÜ VE AHLAK BİLGİSİ DERSİNİN ETKİLİLİĞİ

Süleyman Akyürek
Yrd. Doç. Dr., Erciyes Ü. İlahiyat F.
akyurek@erciyes.edu.tr

İlköğretim ve ortaöğretimde yürütülmekte olan din öğretimi istenen nitelikte düzenlenmemektedir. Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Derslerini konu edinen alan araştırmalarının verileri bu sonucu işaret etmektedir. DKAB dersleri amaçlarını yeterince gerçekleştirememektedir. Bunda öğretmenlerin ders öncesi yeterince hazırlık yapamamalarının, öğretimi öğrenciye göre düzenleyememelerinin, dersi çeşitli yöntemleri kullanarak zenginleştirememelerinin, ders araç-gereçlerini istenen düzeyde kullanamamalarının, ölçme ve değerlendirme konusunda bilgi ve beceri eksikliklerinin rolü vardır.

I. Giriş

Din eğitimi bilimi bir yandan teori ile uğraşırken bir yandan da eğitim-öğretim uygulamalarını izler, onlara ilişkin tespitler yapar ve değerlendirir. Teori ile uygulama birbirlerini beslemek, karşılıklı etkileşim içinde bulunmak zorundadır. Çünkü hem teorinin gelişimi hem de uygulamanın etkililiği, büyük ölçüde bu karşılıklı etkileşime bağlıdır. Din eğitimi uygulamalarının değerlendirilmesi, din eğitim-öğretiminin teorisinin geliştirilmesinde ve teorinin tekrar uygulamaya geçirilmesinde önemli işlevler görür. Teorinin uygulamaya geçme sürecinde karşılaşılan güçlükler ve uygulamaya konabilme durumu teoriyi biçimlendirir. Teoriyle etkileşim içerisinde olmayan bir uygulama, etkili ve başarılı bir şekilde düzenlenemez. İşler el yordamı ile ve gelişmiş güzel yürütülmeye çalışılır.

Din eğitimi uygulamaları araştırılarak sorunlar tespit edilir, öneriler sunulur, teoriler geliştirilir. Din eğitimi alanında yapılan pek çok çalışma, din öğretimi uygulamalarını konu edinmiştir. Bu çalışmalardan elde edilen sonuçlar, sorunları tespit etmede hayati öneme sahiptir. Tespit edilen sorunlar, DKAB programlarının etkililiği ve daha iyi yürütülmesi için gereken önlemlerin alınmasında yararlar sağlayacaktır. Ayrıca program geliştirme çalışmalarına yön verecek, öğretme- öğrenme sürecine dönük önerilerin sunulmasına, hizmet içi çalışmaların planlamasına yol gösterecektir. DKAB programlarının çeşitli unsurları yönüyle araştırma konusu yapılması bir zorunluluktur. Yürütülen eski DKAB programlarına (ilköğretim ve ortaöğretim) yönelik yapılmış olan alan araştırmaları, programın yürütülüş zihniyeti hakkında önemli ipuçları vermektedir. Zira zihniyet değişimi birkaç gün ve yıllık bir sürede kolay kolay olamaz. Konu eğitim-öğretim olunca bunun zorluğu bir kat daha artacaktır. Bu nedenle yeni ilköğretim DKAB programına yönelik alan araştırmaları ol-

mamasına rağmen, eski programın yürütülüşü ile ilgili elde edilmiş olan bulgular, din öğretiminin nasıl yürütüldüğüne, öğretmenlerin eğitim-öğretim uygulamalarına yaklaşımlarına dair önemli ipuçları sunacaktır. İlköğretim DKAB programı değişmesine ve ortaöğretim DKAB programını hazırlama çalışmaları sürmesine rağmen, o programları yürüten elemanlar aynıdır. Bu nedenle ilköğretim ve ortaöğretim DKAB programını incelemeye dönük olarak yapılan alan araştırmalarının verileri yeni programların yürütülüşü hakkında kayda değer ipuçları verebilir.

Bu makalede ilk ve ortaöğretim DKAB programlarını inceleyen alan araştırmalarının verilerinden hareket edilecek, o veriler çerçevesinde DKAB öğretiminin etkililiği ortaya konmaya çalışılacaktır. Dolayısıyla elde edilen veriler, incelenen alan araştırmalarının bulguları ile sınırlıdır. Burada yeni bir alan araştırması yapılmamakta, yapılmış olan araştırmaların verilerinden hareketle değerlendirmeler yapılmaktadır. İlköğretim ve ortaöğretim DKAB dersleri üzerine yapılan araştırmaların verileri çerçevesinde, DKAB programının (ilk ve ortaöğretim) amacını gerçekleştirme durumu, eğitim durumları ve değerlendirme ile ilgili verilere değinilecektir. Böylece DKAB derslerinin etkililiği ortaya konulmaya çalışılacaktır. Bu makalenin problemi şudur: "İlköğretim ve ortaöğretimde yürütülmekte olan DKAB öğretiminin etkililiği nedir?".

II. Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersinin Öğretim Süreçleri Açısından Etkililiği:

Eğitim - öğretim faaliyetinin temel unsurları öğretmen, öğrenci ve programdır. Öğretmen, öğretimi öğrenciye göre düzenleyerek onların istedik yaşantılar geçirmeleri için uygun öğrenme ortamları oluşturur. Öğretimi planlar, uygular ve değerlendirir. Öğrenci, öğrenmenin öznesi olarak, öğretimin planlama-uygulama ve değerlendirme aşamalarında göz önünde bulundurulur.¹ Öğretime öğrencinin gelişim özellikleri ve ön öğrenmeleri yön verir. Öğretim, amaçlı, planlı bir etkinliktir.² Öğretimde amaçlara ancak bir plan ve program çerçevesinde ulaşılabilir. Öğretim programı, eğitim-öğretimin amaçlarının gerçekleşmesinde hayati önemi haizdir.

1. Öğretmenin Öğretimi Düzenleme Yeterliliği Açısından:

Burada din kültürü ve ahlak bilgisi öğretiminin etkililiği, öğretmenin öğretimi düzenleme yeterliliği, hedef ve davranışları belirleme, ders öncesi hazırlık, öğretimi öğrenciye göre düzenleme, öğretim yöntemlerini seçme ve kullanma, araç-gereç kullanımı ve değerlendirme boyutlarıyla ele alınmıştır.

1 Nuray Senemoğlu, Gelişim, Öğrenme ve Öğretim, Ankara, 1997, s. 399.

2 Nurettin Fidan, Okulda Öğrenme ve Öğretme, s. 11.

a. Hedef ve Davranışların Belirlenmesi

Hedef, öğretim sonucunda öğrencide oluşması beklenen davranış değişiklikleridir. Bu çerçevede hedef, şu şekilde tanımlanmaktadır: "kişide gözlenmesi kararlaştırılan istendik özellikler."³ Hedefler bir programın temel unsurudur. Öğretimin başarısı hedeflerin gerçekleşme durumlarına göre belirlenir. İçerik, öğrenme-öğretme süreci ve değerlendirmeyi hedefler kılavuzlar. Yani hedefler içeriğin belirlenmesine, öğrenme-öğretme sürecinde kullanılacak strateji, yöntem ve tekniklerin seçimine yön verir. Öğretim sonucu yapılan ölçme ve değerlendirme işlemlerini biçimlendirir. Bu nedenle, DKAB dersinin etkililiği de öncelikle hedef boyutuyla ele alınacaktır.

Yapılan alan araştırmalarına göre, DKAB öğretiminde amaçlara "tam olarak" ulaşılamamaktadır. Aydın'ın öğretmen ve öğrencilere yönelik yaptığı anketin verilerine göre, DKAB öğretmenleri dersin amaçlarının ne olduğu konusunda çok farklı kanaatlere sahiptir.⁴ Selçuk'un elde ettiği sonuçlara göre de ilkokullarda din ve ahlak öğretiminin amacı yeterince açıklık kazanmamıştır.⁵ Bunda programın amaçlarının çok genel olmasının, öğrenci davranışlarına dönüştürülecek nitelikte olmamasının, konuların öğrencide nasıl bir davranış değişikliğine yol açacağına yorumunun öğretime bırakılmasının⁶ önemli rolü vardır. Ayrıca, amaçların iyi belirlenememesi, ders saatinin yetersizliği, muhtevanın amaçlara dönük olmaması, programın diğer ders programları ile yeterince desteklenmemesi, öğrencilerin ilgisizliği, sınıf mevcudunun kalabalıklığı, araç-gereç eksikliği, öğretmenin yetersizliğinin⁷ yanı sıra devlet, öğretmen ve velilerin, DKAB dersinden beklentilerinde ve dersin amaçları hakkındaki fikirlerde de farklılıklar vardır.⁸ DKAB dersinin ilkelerinden ne kastedildiği, nasıl

3 Veysel Sönmez; Öğretmen El Kitabı, Pegem Yayıncılık, Ankara 1994, s. 15.

4 Muhammet Şevki Aydın, Din Dersi Öğretmenlerinin Pedagojik Formasyonları, Erciyes Üniversitesi Yayınları, Kayseri 1996, s. 202; DKAB öğretmenlerinin dersin amaçları ile ilgili düşünceleri hakkında bkzn.: Halit Ev; "İlköğretim İkinci Kademesinde Okutulan Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Müfredatı İle İlgili Bazı Tesbit ve Teklifler", D. E. Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi, Sayı: X, İzmir 1998, s. 99.

5 Mualla Selçuk, Çocuğun Eğitiminde Dini Motifler, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 1991, s.134.

6 Mehmet Zeki Aydın, "Program Geliştirme Açısından Lise Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Programı", s. 194; Mevlüt Kaya, "Eğitimde Program Geliştirme Sürecinde Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretim Programının Geliştirilmesi İhtiyacı", Orta Dereceli Okullarda Yürütülen Din Eğitim-Öğretiminin Problemleri, s. 227-258, İlahiyat Bilimleri Araştırma Vakfı (İBAV) Yayınları, Kayseri, 1998, s. 255.

7 Mehmet Zeki Aydın, İlköğretim İkinci Kademesi Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Programındaki Ahlakî Amaç ve Konuların Program Geliştirme Açısından Değerlendirilmesi, M.E.B. Eargead, Sivas 1998, s. 31; Mustafa Tavukçuoğlu, "İlköğretimde Din Eğitimi ve Program Geliştirme Üzerine Bazı Düşünceler", Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, sayı.3, s.425-437, Konya 1990, s.431.

8 Abdurrahman Dodurgalı, "Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Derslerinde İletişim Problemleri ve Bazı Teklifler", Orta Dereceli Okullarda Yürütülen Din Eğitim-Öğretiminin Problemleri, s. 7-50, İlahiyat Bilimleri Araştırma Vakfı (İBAV) Yayınları, Kayseri 1998, s. 27.

anlaşıp uygulanacağı net değildir. Ayrıca ilkeler arasında çelişkiler bulunabilmektedir.⁹

Sonuç olarak, DKAB ders programının amaçlarına yeterince ulaşamadığı görülmektedir.¹⁰ Bu durum DKAB programının yürütülüşü hakkında kayda değer ipuçları sunmaktadır. Yeni hazırlanan ilköğretim DKAB programı, amaçlar konusunda çok önemli gelişmeler kaydetmiştir. Amaçların belirlenmesinde, sınıflara göre özel amaçların çıkarılmasında, ünitelerin belli bir aşamalılığa göre hazırlanmasında ve örnek ders işlenişlerinin sunulmasında kayda değer ilerlemeler sağlanmıştır.¹¹

b. Ders Öncesi Hazırlık

DKAB dersinin etkinliğinin ortaya konmasında öğretimin düzenlenişinin önemli yeri vardır. Öğretimin planlama, uygulama ve değerlendirme olmak üzere üç temel aşaması vardır.¹² Öğretimle istenilen hedeflere ulaşmada oluşturulan öğrenme-öğretme ortamının önemli yeri vardır. Öğrenme - öğretme ortamı, öğrencinin istenilen davranışları kazanması için uygun yaşantıları geçirebileceği şekilde düzenlenmelidir. İyi bir öğrenme-öğretme ortamı oluşturmak için de öğretim öncesi ciddi bir hazırlık yapılmalıdır. Öğretimin planlama aşaması ne kadar iyi yapılırsa, öğretimden elde edilecek verimin de o derece iyi olması beklenir. Ders öncesi yapılan iyi bir hazırlık, din öğretiminin etkililiğini artırıcı önemli bir etkidir.

Araştırma sonuçlarına göre, DKAB öğretmenleri, öğretimin temelini oluşturan "derse hazırlanma"nın gereğinin yeterince bilincinde değildirler. Onların önceden derse hazırlanma için yeterince zaman ve emek ayırmadıkları tespit edilmiştir.¹³

9 Mustafa Tavukçuoğlu, "İlköğretimde Din Eğitimi ve Program Geliştirme Üzerine Bazı Düşünceler", Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Sayı 3, s. 425-437, Konya, 1990, s. 431; Mustafa Tavukçuoğlu, "Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretim Programının Genel İlkeleri Arasında Görülen Bazı Çelişkiler" s. 162-163 (Orta Dereceli Okullarda Yürütülen Din Eğitim-Öğretiminin Problemleri, İlahiyat Bilimleri Araştırma Vakfı (İBAV) Yayınları, Kayseri 1998, s.158-165.

10 Hedeflere Ulaşma Durumu ile İlgili Olarak bkz. Mustafa Öcal, "Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Derslerinde Ulaşılması Gereken Hedefler ve Gerçekleşme Oranları", Orta Dereceli Okullarda Yürütülen Din Eğitim-Öğretiminin Problemleri, s. 101-157, İlahiyat Bilimleri Araştırma Vakfı (İBAV) Yayınları, Kayseri 1998, s.146; Mustafa Tavukçuoğlu, "İlköğretimde Din Eğitimi ve Program Geliştirme Üzerine Bazı Düşünceler", s. 431; Yusuf Kuru, Öğretmenlere Göre İlköğretim I. Kademe (4. Ve 5. Sınıf) Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Derslerinin Problemleri, Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri, 2000, s. 198.

11 Yeni hazırlanan ilköğretim DKAB programı ile ilgili olarak bkz. Milli Eğitim Bakanlığı Tebliğler Dergisi, s. 918, Sayı: 2517, Ekim 2000; İlköğretim DKAB programı ile ilgili değerlendirmeler konusunda bkz. Recai Doğan - Cemal Tosun, İlköğretim 4. Ve 5. Sınıflar için Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretimi, Pegem A Yayıncılık, Ankara 2002, s. 57-104.

12 Nuray Senemoğlu, Gelişim, Öğrenme ve Öğretim, s. 400.

13 Muhammet Şevki Aydın, Din Dersi Öğretmenlerinin Pedagojik Formasyonları, s. 88.

c. Öğretimi Öğrenciye Göre Düzenleme

Din öğretimi öğrenciye göre, onun ilgi, ihtiyaç ve gelişim özellikleri doğrultusunda düzenlenmemektedir. Öğretmenler, din öğretimini düzenlemede istenen düzeyde değildirler. Onlar öğrencileri tanıma, yakın ve içten bir ilişki kurma ve onların bilgi düzeylerini tespit etme konusunda yeterli düzeyde değildirler. Öğretmenlerin büyük çoğunluğu öğrencilerde konuya karşı ilgi, istek ve merak uyandırmak için her derste zaman da ayırmamaktadırlar.

Derslerde öğrencilerin günlük hayatları ile yeterince ilgi kurulamamakta, günlük hayattan somut örneklerle gereğince yer verilmemektedir. Dini esasların öğrencilerin günlük hayatlarında nasıl işe yarayacağı hususu yeterince açıklanamamaktadır.¹⁴ Bunu öğretmenler ve öğrencilerden elde edilen veriler ortaya koymaktadır.

d. Yöntem Kullanımı

Öğrencilerin istedik öğrenme yaşantıları geçirmelerinde öğretme-öğrenme sürecinde izlenen strateji, yöntem ve tekniklerin önemli bir rolü vardır. Kaya'nın DKAB öğretmenlerine yönelik yaptığı araştırmada, öğrencilerin kaza-kader, cennet-cehennem, melek-şeytan, cin ve Allah'ın sıfatlarını anlamada zorlandıkları ortaya çıkmıştır.¹⁵ Ayrıca öğrencilerin ahiretle ilgili kavramları öğrenirken zorlandıkları tespit edilmiştir.¹⁶ Öğretmenler de soyut konuların öğretiminde güçlük çektiklerini ifade etmişlerdir.¹⁷ Ancak Aydın'ın çalışmasında elde edilen bulgulara göre de öğretmenlerin çoğunluğu programdaki ahlâki konuların öğretiminde kendilerini yeterli görmektedirler. Öğretmenlerin yarısı, ahlâki konuların öğretiminde bazen hazırlanma ihtiyacı duymaktadırlar. Ahlâki konuların öğrenci ilgi ve ihtiyacına göre düzenlenmiş olduğu kanaatindedirler. Ayrıca ahlâki konularda hizmet içi eğitime ihtiyaç duyanların oranı ise son derece azdır(%8.2).¹⁸ Bu da göstermektedir ki, öğretmenler ahlâki konuların öğretiminin yolunda olduğunu düşünmektedirler. Oysa öğretmenlerle ve anne-babalarla görüşmelerde, en çok şikayet edilen konuların başında öğrencilerin ahlâki davranışları göstermemeleri gelmektedir. O halde burada bir çelişki görülmektedir. Kaldı ki, ahlâki konuların öğretimine dair henüz yeterli çalışmalar yapılmamışken, öğretmenlerin bu konuda yeterli olduklarını ifade etmeleri,

14 Muhammet Şevki Aydın, Din Dersi Öğretmenlerinin Pedagojik Formasyonları, s. 89, 164.

15 Mevlüt Kaya, "Eğitimde Program Geliştirme Sürecinde Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretim Programının Geliştirilmesi İhtiyacı", s. 246.

16 Osman Taştekin, Kıyamet ve Ahiretle İlgili Kavramların Öğretimi, Doktora Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun, 1998.

17 Abdurrahman Dodurgalı, "Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Derslerinde İletişim Problemleri ve Bazı Teklifler", s. 28.

18 Mehmet Zeki Aydın, İlköğretimin İkinci Kademesi Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Programındaki Ahlâki Amaç ve Konuların Program Geliştirme Açısından Değerlendirilmesi, s. 82, 87-88.

onların henüz sorunun farkına varamadıkları ya da ahlak öğretiminin özelliğini kavramadıkları şeklinde yorumlanabilir.

DKAB derslerine genel olarak öğrencilerin ilgisi iyi derecede¹⁹ olmasına rağmen öğrenciler ibadet, inanç ve muamelatla ilgili konulara daha fazla ilgi duymakta, ahlâki konulara fazla ilgi duymamaktadırlar. Bunda ahlâki konuların işlenişinde öğretmenlerin genelde anlatım yöntemini kullanmalarının da etkisi olduğu ileri sürülebilir.²⁰ Aydın'ın verilerine göre DKAB öğretmenlerinin çoğu en çok anlatım yöntemini (%85.1) kullanmaktadırlar. Bunu soru cevap (%71.6), öğrenci anlatımı (%44.1), tartışma (%27.1) ve örnek olay inceleme yöntemi (%22.1) takip etmektedir. Bu da gösteriyor ki, DKAB öğretmenleri ahlâki konuların öğretiminde ağırlıklı olarak anlatım (öğretmen ve öğrenci anlatımı) yöntemini kullanmaktadırlar.²¹ Bu durum, öğrencilerin ahlâki kavram ve ilkeleri öğrenmesine, ahlâki tutum ve eylemlerine etki etmektedir. Dolayısıyla din öğretiminin etkililiğini azaltabilmektedir. Gözlemler de bu olguyu destekler mahiyettedir.

e. Ders Araç-Gereçlerini Kullanma

DKAB öğretmenleri ders araç-gereçlerini pek kullanmamaktadırlar. Bu konuda öğretmenlerin bilgi eksikliğinin yanı sıra buna yönelik olumlu tutum takınmalarının da rolü vardır. Hatta bazı öğretmenler yazı tahtasını bile kullanmamaktadırlar.²²

Önemli bir ders aracı da kitaplardır. DKAB ders kitaplarında işlenen konular fazla özetlenmiş ve doyurucu olmaktan uzaktır. Bazı konuların işlenişinde de hatalar

19 Halis Ayhan ve Diğerleri; Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersleri Üzerine Çok Yönlü Bir Alan Araştırması, SEDAR, İstanbul 2002, s. 29.

20 Mehmet Zeki Aydın, İlköğretimin İkinci Kademesi Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Programındaki Ahlâki Amaç ve Konuların Program Geliştirme Açısından Değerlendirilmesi, s. 45.

21 Muhammet Şevki Aydın, Din Dersi Öğretmenlerinin Pedagojik Formasyonları, s. 129-130 ve Mualla Selçuk, Çocuğun Eğitiminde Dini Motifler, s. 128, 155; Mehmet Zeki Aydın, İlköğretimin İkinci Kademesi Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Programındaki Ahlâki Amaç ve Konuların Program Geliştirme Açısından Değerlendirilmesi, s. 59.; Mevlüt Kaya, "Eğitimde Program Geliştirme Sürecinde Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretim Programının Geliştirilmesi İhtiyacı", s. 255; Mustafa Tavukçuoğlu, "İlköğretimde Din Eğitimi ve Program Geliştirme Üzerine Bazı Düşünceler", s. 432; Recep Uçar, Lise D.K. Ve A. B. Ders Programlarının Uygulanmasındaki Problemler, Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri 1998, s. 30 'daki veriler de uzun yıllardır bu yaklaşımın değişmediğinin göstergesi olarak görülebilir.

22 Muhammet Şevki Aydın, Din Dersi Öğretmenlerinin Pedagojik Formasyonları, s. 94, 96; Mehmet Zeki Aydın, İlköğretimin İkinci Kademesi Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Programındaki Ahlâki Amaç ve Konuların Program Geliştirme Açısından Değerlendirilmesi, s. 63, 65. Ayrıca bkz. Mevlüt Kaya, "Eğitimde Program Geliştirme Sürecinde Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretim Programının Geliştirilmesi İhtiyacı", s. 255; Şuayip Özdemir, "Ortaöğretimde Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Derslerinde Öğretmenlerin Yardımcı Araç ve Gereçleri Kullanma Durumu", Orta Dereceli Okullarda Yürütülen Din Eğitimi Öğretiminin Problemleri, s. 166-188, İlahiyat Bilimleri Araştırma Vakfı (İBAV) Yayınları, Kayseri 1998, s. 185.

bulunmaktadır. Birbiriyle bağlantılı ve alt başlıklar altında daha detaylı bir şekilde işlenmesi gereken konular özet halinde ve tek başlık altında işlenmiştir. Bazı konuların düzensiz ve özet bir biçimde işlenmesi öğrenmenin güçleşmesine de yol açabilmektedir.²³ Bu durum kitapların giderek kuru ve soyut ifadelerle doğru itilmesine yol açtığından çocukların tasavvur, düşünme ve duyma güçleri yeterince işlenme imkanı bulamamaktadır. Bir çok konunun içeriği, öğrencilerin ilgi ve ihtiyaçlarını karşılamaktan uzaktır.²⁴ Örneğin ahiretle ilgili kavramlar hakkında verilen bilgiler, o dönem çocuğunun anlayış ve kavrayış düzeyinin üstündedir.²⁵ Ev'in yaptığı araştırmaya göre, hem öğretmenler hem de öğrenciler din konusundaki sorularına ders kitaplarından yeteri cevabı alamadıkları görüşündedirler.²⁶ Dolayısıyla ders kitaplarından kaynaklanan sorunlar vardır.²⁷ Ders kitaplarından kaynaklanan sorunlar din öğretiminin etkililiğini etkileyebilmektedir. Öğretmenin öğretim becerisi, ders kitaplarındaki olumsuzlukları giderici bir rol oynayabilir.

f. Ölçme ve Değerlendirme

Öğretmenlere göre DKAB dersinin problemlerinden biri de değerlendirmedir. Öğretmenler öğrencileri değerlendirmekte çeşitli güçlüklerle karşılaşmaktadırlar.²⁸ Aydın'ın DKAB öğretmenlerinden elde ettiği verilere göre, öğretmenlerin yarıya yakını ölçme ve değerlendirme konusunda yeterli bilgi, bilinç ve beceriden yoksun gözükmektedir. Ölçme - değerlendirme yöntem ve teknikleri hakkında gerekli bilgi ve beceriden yoksundurlar. DKAB öğretmenleri neyi ölçüp değerlendirecekleri konusunda da genelde bilinçli değiller.²⁹ Bu sonuçlar Güngör'ün yaptığı çalışma ile de büyük oranda desteklenmektedir. Bu araştırmanın sonuçlarına göre de DKAB öğretmenleri ölçme ve değerlendirme faaliyetinin önemini yeterince kavramamışlar ve bu işi önceden hazırladıkları bir plan dahilinde de yapmamaktadırlar. Bazı öğretmenler, başka derslerin amaçları arasında yer alan davranışları da değerlendirebilmektedirler. DKAB öğretmenleri ölçme ve değerlendirme konusundaki bilgi ve beceri eksikliği nedeniyle zaman zaman sınavların geçerliliği ve güvenilirliğini zedeleyici uygulamalar yapmaktadırlar. Ayrıca DKAB derslerinde daha ziyade bilişsel alanın ilk basamakları seviyesinde sorular sorulmakta, duyuşsal alandaki hedefler değeren-

23 Halit Ev; "İlköğretim İkinci Kademesinde Okutulan Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Müfredatı İle İlgili Bazı Tesbit ve Teklifler", s. 103.

24 Recep Uçar, Lise D.K. Ve A. B. Ders Programlarının Uygulanmasındaki Problemler, s. 27.

25 Osman Taştekin, Kıyamet ve Ahiretle İlgili Kavramların Öğretimi, s. 198

26 Halit Ev; "İlköğretim İkinci Kademesinde Okutulan Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Müfredatı İle İlgili Bazı Tesbit ve Teklifler", s. 100.

27 Kerim Yavuz; "İlköğretimde Din Eğitiminin Karşılaştığı Problemler", Uluslararası I. İslam Araştırmaları Sempozyumu, Dokuz Eylül Üniversitesi Yayınları, İzmir 1985, s. 251.

28 Yusuf Kuru, Öğretmenlere Göre İlköğretim I. Kademe (4. Ve 5. Sınıf) Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Derslerinin Problemleri, s. 83.

29 Muhammet Şevki Aydın, Din Dersi Öğretmenlerinin Pedagojik Formasyonları, s. 227.

dirmede fazlaca dikkate alınmamaktadır.³⁰ Bu veriler de din öğretiminde değerlendirme boyutunun istenen düzeyde olmadığını göstermektedir.

İlk ve ortaöğretim kurumlarında yürütülen din eğitim-öğretiminin etkililiği, öğrencilerin DKAB dersine yönelik tutumlarını etkilemektedir. Çünkü DKAB öğretmeni öğrencilerin olumlu dini tutum geliştirmelerinde etken faktörlerden biridir.³¹ DKAB öğretmenleri öğrencilerin olumlu dini tutum geliştirmelerine katkıda bulunmalarına rağmen, ortaöğretim öğrencileri ve mezunları DKAB derslerini "önemsiz ve sıradan bir ders" olarak değerlendirebilmektedir.³² Genelde öğrencilerin DKAB dersine yönelik tutumları olumlu olmakla birlikte İlköğretimden ortaöğretime doğru ilerledikçe, tutumlarında düşme tespit edilmiştir.³³ Bunda yürütülen din öğretiminin niteliğinin önemli katkıları olduğu görülmektedir. Ayrıca DKAB dersinin öğrencilerin dini öğrenmeye katkısı sınıf seviyesi yükseldikçe düşmektedir. Sınıflar yükseldikçe öğrenciler, ders konularını "bildik konular" olarak nitelemektedirler. Aynı şekilde sınıflar ilerledikçe DKAB dersinin öğrencilerin ilgi, merak ve ihtiyaçlarına cevap verme durumunda da azalma görülmektedir.³⁴

Öğrenciler okullardaki din öğretimini eleştirmektedirler. Eleştiri noktaları ise kuru, ezbere dayalı bilgilerin yoğunluğu; din öğretiminin günlük hayatı dikkate almaması, tekrar, konuların soyutluğu vb.dir. Dini konuların sorgulanmadan öğrenilmesi ve kabul edilmesi gerektiği yönündeki yaklaşım, ezberi öne çıkarmaktadır. Aydın'ın yaptığı araştırmada da DKAB öğretmenleri nezdinde ezberciliğin ağırlığını koruduğu tespit edilmiştir.³⁵ Öğrenciler derslerde günlük hayatla ilgi kurulmaması ve ezber istenmesinin derslere olan ilgilerini azalttığını ifade etmişlerdir.³⁶ Din öğretiminin muhtevasında yer alan pek çok konunun yaşanan hayatın gerçeklerinden uzak bir biçimde ele alınması önemli bir eleştiri noktasıdır. Bazı konular, özellikle inanç konuları muhtevaları gereği soyuttur. İbadet ve ahlak konuları ise uygulamalı

30 Ali Güngör, İlköğretim Okulları İkinci Kademe Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretmenlerinin Ölçme ve Değerlendirme Sorunları, Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri 2000, s. 80.; Recep Uçar, Lise D.K. Ve A. B. Ders Programlarının Uygulanmasındaki Problemler, s. 71-72

31 Mevlüt Kaya, Din Eğitiminde İletişim ve Dini Tutum, Etüt Yayınları, Samsun 1998, s. 167.

32 Mustafa Öcal, "Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Derslerinde Ulaşılması Gereken Hedefler ve Gerçekleşme Oranları", s. 107; Kerim Yavuz, Günümüzde Din Eğitimi, Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, Adana 1998, s. 206.

33 Mevlüt Kaya, "İlköğretim ve Ortaöğretim Öğrencilerinin Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersine Karşı Tutumları", Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Sayı: 12-13, s. 43-78, Samsun, 2001, s. 73; Halis Ayhan ve Diğerleri, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersleri Üzerine Çok Yönlü Bir Alan Araştırması, s. 29.

34 Halis Ayhan ve Diğerleri, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersleri Üzerine Çok Yönlü Bir Alan Araştırması, s. 28, 29, 30.

35 Muhammet Şevki Aydın, Din Dersi Öğretmenlerinin Pedagojik Formasyonları, s. 152

36 Recep Uçar, Lise D.K. Ve A. B. Ders Programlarının Uygulanmasındaki Problemler, s. 53-54

değildir.³⁷ Bu nedenle konuların öğretiminde günlük hayattan örneklerin verilemesi gerekir.³⁸ Bununla birlikte öğretmenin öğretimi düzenleme bilgi ve becerisi pek çok soyut konuların öğrencinin gelişim özelliklerine göre etkili bir şekilde öğretimini sağlayabilir. Ancak, DKAB öğretmenin niteliği burada ön plana çıkmaktadır. Öğretmenin konuların öğretiminde öğrencilerin gelişim özellikleri doğrultusunda onun ön öğrenmelerini dikkate alması öğrenmenin etkililiğini artıracaktır. Bununla birlikte DKAB dersi genellikle öğrencinin yaşadığı hayatla pek az ilgili oluşu yönünden eleştirilmektedir.³⁹ DKAB dersi öğrenciye pek çok zihinsel yük yüklemektedir.⁴⁰ Oysa öğrencinin derse, öğretmene, öğretmenin izlediği yöntem ve tekniklere, kitaba yönelik olumlu tutumu, dersi sevmesine büyük etki etmektedir.⁴¹

Bu olumsuzluklar eski ilköğretim ve ortaöğretim DKAB programına ve onun uygulanmasına yöneliktir; yeni hazırlanan ilköğretim DKAB programı yeni bir anlayışla hazırlanmıştır. Ancak öğretimi yöneten öğretmen faktörü göz ardı edilemez. Zira öğretmen, programın hayata geçmesinde ve başarısında çok önemli rol oynamaktadır. Bu noktada yukarıdaki veriler DKAB öğretmenin içinde bulunduğu zorlukların yanı sıra, genelde öğretmenlerin DKAB öğretimini düzenleme biçimleri hakkında çok önemli ipuçları vermektedir.

Sonuç ve Öneriler

Sonuç olarak, DKAB öğretimi olması gereken nitelikte düzenlenememektedir. Bu çerçevede dersin amaçlarına ulaşmada bazı eksikliklerin olduğu görülmektedir. Bunda dersin amaç ve ilkelerinin belirlenmesinden kaynaklanan sorunlar bulunmaktadır. Ancak yine de bu din öğretiminin hiçbir amacını gerçekleştiremediği anlamına gelmemelidir. Ayhan ve diğerlerinin yaptığı araştırmaya göre DKAB dersinde öğrenciler dini ve ahlâkî birçok bilgiyi yeteri düzeyde öğrenmektedirler.⁴² Bununla birlikte DKAB dersinin hangi sınıflarda ne düzeyde amaçları gerçekleştirdiği ayrıca araştırılmaya muhtaçtır. Bunun için öncelikle her sınıf için çeşitli düzeylerde bilişsel, duyuş-

37 Cemal Tosun, *Din Eğitimi Bilimine Giriş*, s. 158; İlyas Çelebi, "Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersinin İlk ve Ortaöğretim Programlarına Girişi ve Bugünkü Müfredatı", *Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, Sayı 6, s. 267-288, İstanbul 1999, s. 285.

38 Mehmet Zeki Aydın, *İlköğretimin İkinci Kademesi Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Programındaki Ahlâkî Amaç ve Konuların Program Geliştirme Açısından Değerlendirilmesi*, s. 40.

39 Kerim Yavuz, *Günümüzde Din Eğitimi*, s. 202; Beyza Bilgin, *Eğitim Bilimi ve Din Eğitimi*, s. 82.

40 Beyza Bilgin, *Eğitim Bilimi ve Din Eğitimi*, s. 82; A. Ferhan Oğuzkan (Yayına Hazırlayan); *Orta Öğretim Kurumlarında Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretimi ve Sorunları*, *Türk Eğitim Derneği IX. Öğretim Toplantısı*, 23-24 Mayıs 1991, *Türk Eğitim Derneği Yayınları*, Ankara. s. 55-56.

41 Mevlüt Kaya, "İlköğretim ve Ortaöğretim Öğrencilerinin Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersine Karşı Tutumları", s. 74.

42 Halis Ayhan ve Diğerleri, *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersleri Üzerine Çok Yönlü Bir Alan Araştırması*, 112.

sal, devinışsel hedef ve davranışların belirlenmesi gerekmektedir. Ancak ondan sonra bu noktada daha doğru değerlendirmeler yapmak mümkün olabilir.

DKAB dersinin etkililiği sürekli bir şekilde alan araştırmalarına konu edilmelidir. Elde edilen bu veriler ve ulaşılan sonuçlar çeşitli değişkenler bağlamında yeniden yeniden sorgulanmalıdır. Bu çerçevede din öğretiminin daha etkin bir şekilde yürütülmesi için gerek hizmet öncesi gerekse hizmet içi eğitim çalışmaları geliştirilmelidir. Bu çerçevede ilahiyat fakülteleri ile Milli Eğitim Bakanlığı arasında sürekli ve etkili bir işbirliği devam ettirilmelidir. Gelişen ve değişen şartlar çerçevesinde eğitim-öğretimdeki gelişmeler hizmet içi kurslar yoluyla DKAB öğretmenlerine ulaştırılmalıdır. Bu kursların etkililiği artırılmalıdır. Bu çerçevede yeni İlköğretim DKAB programının başarıyla yürütülmesi için programın uygulamaya koyucusu öğretmenler, sürekli eğitilmelidir. Ortaöğretim DKAB öğretmenleri de, çeşitli hizmet içi çalışmalarla, hazırlanmakta olan programı etkenlikle yürütmeleri için gerekli bilgi ve beceriyle donatılmalıdır. İlköğretim programında karşılaşılan güçlükler de göz önünde bulundurularak, öğretmenler programı etkenlikle uygulama yönünden hazırlanmalıdır.

DKAB öğretmenlerinin öğretimi daha etkili bir şekilde yürütmelerine katkı sağlamak amacıyla din öğretimi materyalleri geliştirilmelidir.

Hazırlanan ilköğretim DKAB programı da amaçlar, içerik, öğretim süreci ve değerlendirme boyutlarında çeşitli açılardan araştırılmalıdır. Elde edilen veriler çerçevesinde program geliştirme çalışmalarına devam edilmelidir.